

ORASAM

Analiz

TEMMUZ 2024 / NO 19

KIRGIZİSTAN VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Hurşid Mirzahidov
(Özbekistan'ın Kırgızistan Büyükelçisi)

Giriş

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) (ing. Sustainable Development Goals (SDGs)), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2015 yılında tüm insanlar için daha iyi ve daha sürdürülebilir bir geleceğe ulaşma planı olarak belirlenen 17 bağlantılı hedeftir. Bu hedefler, BM Genel Kurulu'nun "2030'a kadar Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi" başlıklı kararında belirtilmiş olup, Milenyum Kalkınma Hedeflerinin yerine geçmiştir. "Dönüşümümüz: 2030'a kadar Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi" başlıklı BM Genel Kurulu sonuç belgesi, 17 küresel hedef ve bunlara karşılık gelen 169 görev içermektedir.

Hedef 1: Tüm şekillerde yoksulluğun evrensel olarak sona erdirilmesi

Hedef 2: Açlığın sona erdirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması, beslenmenin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir tarımın teşvik edilmesi

Hedef 3: Her yaşta herkese sağlıklı bir yaşam sağlanması ve refahın teşvik edilmesi

Hedef 4: Herkes için kapsayıcı ve adil kaliteli eğitimin sağlanması ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi

Hedef 5: Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve tüm kadınların

ve kız çocuklarının haklarının ve fırsatlarının genişletilmesi

Hedef 6: Herkes için su kaynaklarının ve sanitasyonun mevcut ve sürdürülebilir bir şekilde sağlanması

Hedef 7: Herkes için uygun maliyetli, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji kaynaklarına erişimin sağlanması

Hedef 8: Herkes için sürekli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyüme, tam ve üretken istihdam ve insanlık için anlamlı iş sağlanması

Hedef 9: Dayanıklı altyapının oluşturulması, kapsamlı ve sürdürülebilir endüstrileşmenin teşvik edilmesi ve yeniliklerin benimsenmesi

Hedef 10: Ülkeler arasındaki ve içindeki eşitsizlik düzeyinin azaltılması

Hedef 11: Kentlerin ve yerleşim alanlarının açık, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir olması

Hedef 12: Sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerinin sağlanması

Hedef 13: İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele için acil önlemlerin alınması

Hedef 14: Okyanusların, denizlerin ve deniz kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma çıkarları doğrultusunda korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması

Hedef 15: Karasal ekosistemlerin korunması, onarılması ve sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi, ormanların sürdürülebilir yönetimi, çölleşmeyle mücadele, toprak bozulmasının tersine çevrilmesi ve biyolojik çeşitlilik kaybının durdurulması

Hedef 16: Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumların oluşturulması, herkes için adalet erişiminin sağlanması ve her seviyede hesap verebilir, katılımcı ve etkili kurumların oluşturulması

Hedef 17: Sürdürülebilir kalkınma için araçların güçlendirilmesi ve küresel ortaklığın mekanizmalarının etkinleştirilmesi

Ekonomik Faaliyetler

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda sürdürülebilir kalkınma sağlamak için küresel bir eylem planıdır. Kırgızistan, yoksulluğun azaltılması, istihdam yaratılması, altyapı geliştirilmesi ve sürdürülebilir büyümeye katkı sağlanması gibi ekonomik kalkınmanın çeşitli yönlerine odaklanarak SKH'nin gerçekleştirilmesi konusunda aktif çalışmaktadır.

Fakirlik ve Eşitsizliği Azaltma

Kırgızistan, ülkedeki yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma konusunda çabalarını 8. Hedef kapsamında sürdürmektedir. Bu hedef, sürekli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için layık bir çalışmayı desteklemeyi amaçlamaktadır. Kırgız Cumhuriyeti, aşırı yoksulluğu ortadan kaldırma konusunda büyük ilerleme kaydetmiş olup, şu anda yaklaşık 35 bin kişi aşırı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır ve 2018 yılında aşırı yoksulluk oranı %0,6 olarak gerçekleşmiştir. Aşırı yoksul nüfusun ezici bir çoğunluğu (%84,6) kırsal kesimde yaşamaktadır (<https://kyrgyzstan.un.org/ru/download/15299/53961>).

Ülkenin nüfusunun %38'den fazlasını 18 yaş altındaki çocuklar oluşturmakta olup, bu durum Kırgızistan Cumhuriyeti'ni demografik olarak genç bir ülke olarak nitelendirir. Kırgızistan'da insan sermayesine yeterli yatırım yapılmaması ve nispeten yüksek işsizlik oranı gibi sorunlarla karşılaşan göreceli olarak genç bir nüfus bulunmaktadır. Bu durum gençlerin başka ülkelere yüksek oranda göç

etmelerine neden olmaktadır. Yurt dışına göç sorunu, Kırgızistan Cumhuriyeti'nde bağımsızlık kazanıldığından beri neredeyse sürekli olarak gözlemlenmektedir. 2019 yılı itibarıyla, işgücü göçü çerçevesinde sayılabilecek 800 binden fazla kişi bulunmaktaydı, bunların yaklaşık 720 bini Rusya'da çalışmaktaydı.

2018 yılında, genel işsizlik oranı 2013 yılına kıyasla 2,1 puan azalarak (%8,3'ten %6,2'ye) düşmüştür. En savunmasız nüfus gruplarının refahını iyileştirmeyi hedefleyen sosyal destek ve sosyal dahil olma programları geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu programlar nakdi yardım, sosyal destek önlemleri ve temel sosyal hizmetlere erişimi içermektedir. Yaşam standardını yükseltmek ve nüfusun sosyal korumasını sağlamak amacıyla eğitim sistemi çalışanlarının ücretleri %30 artırılmıştır.

İstihdam Yaratma

Kırgızistan, 7. Hedef kapsamında yeni iş imkanları oluşturma ve ekonomik büyümeyi teşvik etme çabası içindedir. Küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlanması, uygun girişimcilik ortamının oluşturulması ve yabancı yatırımların çekilmesi için önlemler alınmıştır. Ayrıca tarım, turizm, bilgi teknolojileri ve üretim gibi sektörlerin gelişimini hedefleyen reformlar yapılmaktadır.

Toplam refahın ortalama ulusal büyüme hızı, hane halkı anketlerine dayalı olarak kişi başına düşen reel gelirin yıllık ortalama büyüme hızı olarak hesaplanır. 2015-2020 döneminde nüfusun %40'ını oluşturan en fakir halkın ortalama 3,8 puan daha yüksek olan kişi başına düşen reel gelir artış oranı, tüm nüfus için ortalamaya göre 1,1 puan daha yüksekti (<http://www.stat.kg/media/publicationarchive/aff32455587b478fb29307087a033cb6.pdf>).

Ayrıca, Kırgızistan'ın 2019-2023 yılları için Endüstriyel Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisinde sosyal kalkınma için hedefler belirlenmiştir. Endüstrinin güncel gereksinimleri dikkate alınarak, üst düzey ve orta düzey mesleki eğitim sisteminin geliştirilmesi, özellikle kadınlar, gençler ve engelli bireyler için yeni iş imkanlarının yaratılması, iç ve dış işgücü göçünün azaltılması amaçlanmaktadır (қ постановлению Правительства КР от 27 сентября 2019 года N 502).

Altyapı Gelişimi

Kırgızistan, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için uygun koşulların oluşturulmasına ve 9. Hedefin başarılmasına katkıda bulunmak amacıyla aktif bir şekilde altyapı gelişimine yatırım yapmaktadır. Yol ağı, enerji sistemleri, su ve kanalizasyon, ulaşım ve iletişim ağlarının geliştirilmesi konularında çalışmalar yapılmıştır. Bu önlemler, ekonominin verimliliğini artırırken temel hizmetlere erişimi sağlamaya da yardımcı olmaktadır.

Ulusal karayolu ulaşım altyapısı yavaşça gelişmektedir, ancak henüz tüm yerleşim birimleri düzenli rota servisiyle kapsamamıştır. Özellikle düşük nüfuslu ve uzak yerleşim birimleri için düzenli rotaların uygulanması maliyet açısından karlı değildir ve yol ulaşım altyapısı kötü durumdadır. Yerleşik bir rota servisiyle kapsanan yerleşim birimlerinin oranı %88,4'tür. Otobüs hizmetleri, yolcu taşımacılığının %90'dan fazlasını oluşturarak en yaygın toplu taşıma şeklidir.

Ülkede 11 havalimanı faaliyet göstermektedir, ancak bölgesel havaalanlarının modern standartlara uygun olarak yeniden yapılandırma ve modernizasyona ihtiyacı vardır. Uluslararası ulaşım koridorları, Kırgızistan'ın bölgesel mal ve hizmet pazarlarına erişimini sağlar ve ülke içindeki ana ekonomik merkezler arasındaki bağlantıyı ve komşu ülkelerin pazarlarına erişimi sağlamada önemli bir rol oynar (<https://kyrgyzstan.un.org/ru/download/15299/53961>).

Kırgızistan, ülkedeki bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) erişimi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu girişimin bir parçası olarak dijital altyapıyı geliştirmek, internetin kullanılabilirliğini artırmak ve halk arasında dijital becerilerin gelişimini teşvik etmek için programlar yürütülmektedir. Nüfusun hücresel bağlantı ve internete erişimi artmaktadır. Aktif hücresel abonelerin sayısı, ülkenin toplam nüfusundan daha büyük olan 7 milyon aboneyi aşmakta ve birkaç SIM kart kullanma olasılığından kaynaklanmaktadır. 2019 yılına göre neredeyse tüm nüfus (% 99,3) mobil ağların kapsadığı topraklarda yaşıyordu. Bununla birlikte nüfusun %85'i yüksek hızlı internete (4G) erişim imkanına sahipti

(<https://kyrgyzstan.un.org/ru/download/15299/53961>).

Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı

Kırgızistan, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve çevrenin korunmasına önem vermektedir. Enerji verimliliği, enerji güvenliğinin artırılması, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve çevre kirliliğinin önlenmesi konularında programlar geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Ayrıca su ve ormanlar dahil olmak üzere biyoçeşitliliğin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Sonuç olarak, ticari elektrik kayıpları 2009 yılında toplam elektrik üretiminin %40'ından fazlasından 2019 yılında %15'in üzerine düşmüştür, ancak teknik elektrik kayıpları hala yüksektir (https://www.osce.org/files/f/ documents/8/9/513790_0.pdf). Bişkek şehri CHP tesisinin güç kapasitesinin 812 MW'a yükseltilmesi ve Toktogul HES'nin rehabilitasyonu tamamlanmıştır. 2018 yılında elektrik kayıpları %34'ten %12,2'ye düşürülmüştür. Akıllı sayaçların ve ticari enerji ölçümü otomasyon sisteminin uygulanmasıyla ticari kayıplar neredeyse ortadan kaldırılmıştır (https://nehk.energo.kg/content/articles_ view/773).

Düzenleme ve sorumlu tüketim ve üretimi teşvik etme konusundaki yetersiz mekanizmalara rağmen, işletmeler ve şirketler tarafından sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerinin olumlu örnekleri bulunmaktadır. Enerji verimli ve kaynak tasarruflu teknolojiler, yenilenebilir enerji kaynakları, damlama sulama, organik üretim, atık geri dönüşümü ve diğerleri konularında 2.000'den fazla proje gerçekleştirilmiştir. Ayrıca biyogaz tesisleri (OF Fluids), enerji verimli sera tesisleri, yenilenebilir enerji ekipmanlarının üretimi, montajı, servis hizmetleri, atık geri dönüşümü, su ve hava arıtma teknolojileri alanlarında faaliyet gösteren şirketler ve işletmeler bulunmaktadır. 2017-2021 yıllarını kapsayan Kırgız Cumhuriyeti Gıda ve İşlenmiş Gıda Sanayi Gelişim Programı'na göre, tarımsal üretimin işlenmesine yönelik payın yüzde 25'e kadar

artırılması planlanmaktadır. Bu, tarımsal hammaddelere derin ve kapsamlı bir şekilde enerji ve kaynak tasarrufu sağlayan yeni teknolojilerin ve ekipmanların uygulanması yoluyla gerçekleştirilecektir (<https://kyrgyzstan.un.org/ru/download/15299/53961>).

Sosyal Faaliyetler

Kırgızistan, sosyal alanda Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SKH) ulaşmak için aktif olarak çalışmakta ve vatandaşlarının yaşamlarının iyileştirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Çeşitli programlar ve girişimler çerçevesinde ülke aşağıdaki yönlere odaklanmaktadır:

Eğitim

Kırgızistan, eğitime yüksek öncelik vermektedir ve tüm vatandaşlarına erişilebilir, kaliteli ve kapsamlı bir eğitim sağlama hedefine sahiptir. Ülke, okuryazarlık oranını artırmak, eksik eğitimli insanların oranını azaltmak ve yükseköğrenim imkanlarını genişletmek için çalışmaktadır. Kırgızistan, eğitim sisteminin geliştirilmesinde uluslararası ortaklar ve kuruluşlarla aktif işbirliği yapmaktadır ve deneyim paylaşımı ve eğitim sistemi gelişiminde destek almaktadır.

2013 yılından bu yana tipik anaokulu sayısı 1,8 kat artmıştır. Kısa süreli anaokulu şeklinde sunulan çeşitli erken çocukluk eğitimi seçenekleri sayısı artmaktadır. Okul öncesi eğitim başlatılmış olup, 2013 yılından itibaren kapsamı %12,2'den %84,9'a yükselmiştir. Sonuç olarak, 2018 yılında tüm okul öncesi eğitim formlarıyla %40 oranında çocuk kapsama alınmıştır.

Ortaokul öğretimi ise son 6 yılda %99'a ulaşarak 1 milyon 268 bin öğrenciyi aşan bir kapasite ile yaygınlaşmıştır. Önemli olan nokta, anaokulu öğrencilerinde cinsiyet dengesizliği olmamasıdır. İlkokul düzeyinde cinsiyet eşitliği endeksi 1, ortaokul düzeyinde 1,01 ve lise düzeyinde 0,97 olarak kaydedilmiştir (<https://kyrgyzstan.un.org/ru/download/15299/53961>).

Sağlık Hizmetleri

Kırgızistan, tüm vatandaşları için sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini sağlamayı ve kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda ülke, sağlık altyapısını geliştirmekte, tıbbi kurumları yenilemekte ve genişletmekte, sağlık hizmeti sunumu sistemini iyileştirmektedir. Kırgızistan ayrıca bulaşıcı hastalıkların yayılmasıyla aktif bir şekilde mücadele etmekte, çocuk ve anne ölümlerini azaltmakta ve kronik hastalıkların önlenmesi ve tedavisi programlarını uygulamaktadır.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Kırgız Cumhuriyeti'nde de kadınların yaşam süresi erkeklerin yaşam süresinden daha uzundur. 2018 yılında erkek bebekler için doğumda beklenen yaşam süresi 67.4 yıl, kız bebekler için ise 75.6 yıl olarak gerçekleşmiştir.

Anne ölüm oranı son yıllarda azalma eğilimindedir. 2018 yılında her 100 bin canlı doğumda 24.5 ölüm vakası gerçekleşmiştir, bu rakam 2012 yılında 49.1 idi. 2018 yılında hamile kadınların %99'u en az bir prenatal ziyaret almış, doğum sırasında ise %100'ünde nitelikli bir sağlık çalışanı bulunmuştur.

Son 20 yılda bulaşıcı olmayan hastalıklar nedeniyle ölüm oranındaki azalmaya rağmen, ülkede tüm ölümlerin %80'i bu hastalıklardan kaynaklanmaktadır. Bunların yarısından fazlası (%51.6) kalp-damar hastalıklarıyla ilişkilidir.

2020 yılında cumhuriyette, diş hekimleri hariç, tüm uzmanlık alanlarında toplam 13 bin doktor bulunmaktaydı, yani nüfusa bin kişi başına iki uzman düşmektedir. Bişkek'teki tıbbi kuruluşlarda doktorların %20'si, sağlık sisteminin cumhuriyet kuruluşlarında ise yaklaşık %21'i istihdam edilmekteydi.

Yoksulluk ve Eşitsizlikle Mücadele

Kırgızistan, toplumunda yoksulluğu ve eşitsizliği azaltmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda ülke, savunmasız gruplara yönelik sosyal programlar ve destek önlemleri geliştirmekte ve uygulamaktadır. Bu gruplar arasında düşük

gelirli aileler, çocuklar, yaşlılar ve engelliler bulunmaktadır. Kırgızistan ayrıca toplumda eşit fırsatlar ve adaletin sağlanmasına odaklanmaktadır. Son yıllarda, Kırgız Cumhuriyeti'nde milli yoksulluk oranında önemli bir azalma gözlemlenmektedir. Örneğin, 2006 yılında yoksulluk oranı yaklaşık %40 iken, bu oran 2018 yılına gelindiğinde %22,4'e düşmüştür.

Son beş yılda, tüketim düzeyine göre nüfus arasındaki eşitsizlik azalmıştır. Bununla birlikte, harcamaların dağılımındaki eşitsizlik hala yüksektir. 2018 yılında, nüfusun en zengin kesimlerinin %20'sinin harcamaları, nüfusun en az varlıklı kesimlerinin %20'sinin harcamalarını 4,3 kat aşmıştır. Yoksulluğu hafifletmek ve sosyal olarak savunmasız grupların durumunu iyileştirmek için devletin sosyal yardım ve hizmetleri sağlaması aktif olarak kullanılmaktadır. 2013-2018 döneminde, yoksulluk yardımı alanların sayısı 17 puan azalarak toplam çocuk nüfusunun %12,0'sine denk gelen 276,5 bin çocuğa ulaşmıştır. Aşırı yoksul nüfusun yoksulluk yardımlarından yararlanma oranı %15,8'den %31,0'a yükselmiştir. Yardım miktarı %56 artmış ve aşırı yoksulluk seviyesine olumlu etki yapmıştır. Genel olarak ülkede düzenli olarak emekli maaşları ve yardımlar artmakta, engelli bireylerin eğitim ve mesleki eğitim alma, istihdam edilme, sosyal hizmetlere erişimi artırılmakta, engelli bireylere minimum sosyal hizmet standartlarının uygulanması sağlanmakta ve diğer alanlarda önlemler alınmaktadır.

Cinsiyet Eşitliği

Kırgızistan, toplumunda cinsiyet eşitliğine büyük önem vermektedir. Ülke, kadınların siyasi, ekonomik ve toplumsal hayatta tam katılımını sağlamak için koşulların oluşturulması üzerinde çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, kadın haklarına ilişkin farkındalığı artırmaya, kadına yönelik şiddetle mücadele etmeye ve kadınların ekonomik özerkliğine destek olmaya yönelik programlar yürütülmektedir. Kırgızistan, cinsiyet eşitliğini

sağlamaya yönelik uluslararası anlaşmaları ve sözleşmeleri aktif olarak desteklemekte ve uygulamaktadır.

Anayasaya göre, Kırgız Cumhuriyeti'nde erkekler ve kadınlar eşit haklara ve özgürlüklere sahiptir, bunların gerçekleştirilmesi için eşit fırsatlar sağlanmaktadır ve cinsiyet temelinde ayrımcılığa maruz kalma yasağı vardır (Madde 16).

Resmi istatistiklere göre, 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla kadın nüfusun toplam nüfusa oranı %50,4'tür ve işgücüne katılan nüfusun yapısında kadın ve erkek sayısı arasında önemli bir fark yoktur: sırasıyla 1,79 milyon ve 1,88 milyon kişi. Kadınların sayısı kentsel alanlarda ağırlıklı olarak fazladır ve oranları %52,4'tür, kırsal alanlarda ise erkekler baskındır ve oranları %50,7'dir.

Ayrıca, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak ve Pekin'in Eylem Platformunu gerçekleştirmek için kadınların karar alma süreçlerine liderlik ve gerçek katılım hakkını teşvik etmek ve güvence altına almak için tasarlanmış bir görev de mevcuttur. Kadın liderliğini teşvik etme önlemlerine rağmen, Kırgız Cumhuriyeti Parlamentosu'ndaki kadın milletvekili sayısı 2014 yılında %21,7'den 2018 yılında %15,8'e düşmüştür.

Ekolojik Faaliyetler

Kırgızistan, özellikle çevre ve çevre koruma alanlarında Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmada aktif olarak yer almayı amaçlamaktadır. Bu konuda şu tür faaliyetler gerçekleştirilmektedir:

Biyçeşitliliğin Korunması

Kırgızistan önemli bir biyoçeşitlilik ve yüksek rakımlı dağlık bölgeler, ormanlar ve göller gibi benzersiz ekosistemlere sahiptir. Ülke doğal kaynaklarını koruma ve sürdürülebilir bir şekilde yönetme konusunda aktif olarak çalışmaktadır. Kırgızistan, nadir bitki ve hayvan türlerini korumak ve ekolojik dengeyi sağlamak amacıyla koruma alanları, milli parklar ve diğer korunan bölgeler oluşturmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti, dağlık bir ülke olup, topraklarının neredeyse %90'ı deniz seviyesinden 1.500 metreden yüksek yerlerde bulunmaktadır. Ülkenin yaklaşık %30'u düzlük ve vadilerden oluşurken, %70'i başlıca Tian Shan Dağları sıradağlarını ve daha küçük bir kısmı Pamir bölgesini içermektedir. Kırgızistan Cumhuriyeti, Conservation International'a göre 34 küresel "biyoçeşitliliğin odak noktasından" biri ve WWFs Global'e göre gezegenin 200 öncelikli ekolojik bölgesinden biridir. Doğal ekosistemlerin durumu ve biyoçeşitlilik, ülkenin neredeyse tüm sosyal ve ekonomik sektörlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Biyoçeşitliliğin korunması, çölleşmenin azaltılması ve iklim değişikliğine adaptasyon konusunda ulusal politikanın önde gelen alanlarından biri, korunan doğal alanların 2040 yılına kadar ülkenin toplam alanının %10'una ulaşacak şekilde genişletilmesi ve kırmızı kitapta kayıtlı türlerin %60-65'inin korunmasıdır.

Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı

Kırgızistan, doğal kaynakların, özellikle su kaynaklarının ve orman alanlarının sürdürülebilir kullanımını hedeflemektedir. Ülke, su ve orman kaynaklarının korunması için su havzası yönetim sisteminin geliştirilmesi ve ağaç kesiminin kontrolü de dahil olmak üzere programlar geliştirip uygulamaktadır. Kırgızistan ayrıca su ve hava kirliliğini azaltmaya yönelik önlemler almakta, çevre dostu teknolojileri uygulamakta ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmektedir.

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde rasyonel tüketim ve üretim modellerine geçiş için eylem stratejisinin ana yönleri, 2019-2023 yılları için Yeşil Ekonomi Geliştirme Programı'na yansımıştır. Bu program, Yeşil Ekonomi prensiplerini dikkate alarak ülkenin sürdürülebilir kalkınmasını amaçlamaktadır. Tehlikeli atıklar, belirli bir dönemde nüfusa düşen sınıf 1-3 tehlike sınıfına giren üretim ve tüketim atıklarının miktarıdır. Kırgızistan Cumhuriyeti Atık Üretimi ve Tüketimi Kanunu'na göre, insan sağlığına ve çevreye zararlı etkilerine göre tüm tehlikeli atıklar sınıflandırılmaktadır.

İklim Değişikliğiyle Mücadele

Kırgızistan, iklim değişikliğiyle mücadeleye ve onun sonuçlarına uyum sağlamaya büyük önem vermektedir. Ülke, sera gazı emisyonlarını azaltma, enerji verimliliğini artırma ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi konularında eylem planları geliştirmekte ve uygulamaktadır. Kırgızistan ayrıca iklimle ilgili uluslararası girişimlere aktif olarak katılmakta, diğer ülkelerle deneyim ve teknoloji paylaşımı için işbirliği yapmaktadır.

2013 yılında iklim değişikliğine karşı savunmasızlık konusunda kapsamlı bir değerlendirme yapılmış ve bu temelde Kırgızistan Cumhuriyeti'nde iklim değişikliğine uyumun öncelikli alanları belirlenmiştir. Bu doğrultuda sağlık, tarım ve sulama, acil durumlar, orman ve biyoçeşitlilik olmak üzere 4 sektörel uyum programı geliştirilmiştir. Bu programlarda belirli önlemler ve gerçekleştirilmeleri için gerekli finansman miktarları belirlenmiştir ve bu programlar uygulanmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti, iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilir, düşük karbonlu kalkınma modellerine hızlı geçiş konusunda sorumluluk üstlenmiştir. Ülke, 2000 yılından beri BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olup Paris Anlaşması dahil olmak üzere tüm ilgili sonraki anlaşmaları onaylamıştır. Ülke, Eylül 2015'te Ulusal Belirlenmiş Katkı (UBK) planını sunmuştur. 2021 yılında 1. Ulusal Belirlenmiş Katkının (UBK) sunulması ve Kırgız Cumhuriyeti'nin ekonominin tüm sektörlerinde sera gazı emisyonlarını nasıl azaltmayı planladığını açıklaması öngörülmüştür (Профиль Кыргызстана по изменению климата | United Nations Development Programme).

Çevrenin Korunması

Kırgızistan, çevrenin korunması ve kirliliğin azaltılması için önlemler almaktadır. Ülke, çevre dostu yaşam tarzı, atık ayrıştırma ve geri dönüşüm, su kaynaklarının korunması ve doğal alanların korunması konularında eğitim programları ve bilgilendirme kampanyaları düzenlemektedir. Kırgızistan

ayrıca vatandaşları ve toplumu çevresel girişimlere ve projelere katılım konusunda aktif olarak teşvik etmektedir. 2012 yılından bu yana faaliyet gösteren İklim Değişikliği Sorunları Koordinasyon Komisyonu'nun yetkileri 2020 yılında "yeşil" ekonomi konularıyla genişletilmiş ve Kırgızistan Cumhuriyeti Başbakanı liderliğinde Yeşil Ekonomi ve İklim Değişikliği Geliştirme Koordinasyon Konseyi kurulmuştur.

Ulusal Belirlenmiş Katkı (UBK), Kırgızistan Cumhuriyeti Çevre ve İklim Devlet Komitesi'nin genel koordinasyonu, kapsamlı bir devlet yaklaşımı dikkate alınarak oluşturulmuş ve Çevre, İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi Koordinasyon Konseyi'nin kararıyla onaylanmıştır; Kırgızistan Cumhuriyeti Başbakanı'nın başkanlık ettiği bir konsey tarafından yönetilmektedir.

Yeni UBK'nın geliştirilmesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Kırgız Cumhuriyeti'ndeki "İklim Perspektifi" küresel girişimi kapsamında desteklenmiş ve UBK Ortaklığı ile işbirliği içinde yapılmıştır. Çalışmada çok disiplinli bir çalışma grubu, uzmanlar ve bilim insanları, sivil toplum temsilcileri, özel sektör ve gençlik temsilcilerinin katılımıyla ulusal taahhütlerin açık bir tartışma süreci sağlanmıştır.

Sonuç

Kırgızistan, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin (SKH) başarılmasında etkin bir rol oynamakta olup sosyal, ekonomik ve çevresel açılardan önemli katkılar sağlamaktadır. Ülke, eğitim ve sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini, yoksulluk ve eşitsizlikle mücadeleyi, kentsel ve kırsal yerleşimlerin gelişimini ve cinsiyet eşitliğini sağlamak için geniş bir önlem ve program yelpazesi uygulamaktadır. Kırgızistan, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliğiyle mücadele ve çevrenin korunması konularında çaba sarf etmektedir.

Ancak, SKH'lerin belirlenen hedeflere ulaşılması için ulusal ve uluslararası düzeylerde çabalara ve işbirliğine devam etmek gerekmektedir. Kırgızistan, ülkenin sürdürülebilir

kalkınmasına, vatandaşların yaşam kalitesinin iyileştirilmesine ve çevrenin korunmasına katkı sağlayacak stratejiler, politikalar ve programlar geliştirmeye ve uygulamaya devam etmelidir.

Kırgızistan'ın ulusal gönüllü incelemesi (NGİ) hazırlık sürecinde, SKH'lerin etkili bir şekilde ulusal düzeyde entegre edilmesi ve sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler arasında bağlantı sağlanması, insan hakları, adalete erişim ve hesap verebilir kurumlara yönelik önemli unsurların başarılı bir şekilde uygulanması gerektiği doğrulanmıştır. Ayrıca, bir alanda ilerleme kaydedilmesinin diğer alanlarda olumsuz sonuçlara yol açtığı alanlar belirlenmiştir. Bu bağlamda ülke, tespit edilen çelişkileri azaltmak ve pratik eylemlerin karşılıklı tamamlayıcılığını ve sinerjisini sağlamak için yeni spesifik stratejiler geliştirmeyi veya mevcut politika önlemlerine değişiklikler yapmayı planlamaktadır.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Japarov'un ifade ettiği gibi, "2015 yılında 'Kimseyi Geride Bırakmama' şiarıyla SKH'lerin kabul edilmesi, tüm insanlar ve gelecek nesillerin çıkarları doğrultusunda uluslararası toplumun yapıcı uzlaşma örneği olarak ön plana çıkmıştır. Ancak, objektif koşulların, COVID-19 pandemisi de dahil olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerde, ülkemizin de dahil olduğu, hedeflerin gerçekleştirilmesini yavaşlattığı ve yeterli uluslararası finansman olmaksızın birçok hedefin en kritik göstergelerine ulaşamayabileceği açık hale gelmiştir."

SKH'lerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için süregelen uluslararası kuruluşlar, ortaklar ve toplum desteği ve işbirliği de önemli faktörlerdir. Kırgızistan, vatandaşlarının ve çevrenin sürdürülebilir kalkınması için çabalarını ve işbirliğini sürdürmeye hazırdır.

Каынакча:

<https://www.gov.kg/ru/p/voluntary-overview>. Национальный добровольный обзор достижения Целей устойчивого развития в Кыргызской Республике 2020, Правительство Кыргызской Республики, Министерство экономики Кыргызской Республики, Бишкек, 2020.

<http://www.stat.kg/media/publicationarchive/aff32455-587b-478f-b293-07087a033cb6.pdf>. Статистика Целей устойчивого развития в Кыргызской Республике, Национальный статистический комитет Кыргызской Республики, Бишкек 2022.

<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/157190>. СТРАТЕГИЯ устойчивого развития промышленности Кыргызской Республики на 2019-2023 годы, Министерство экономики Кыргызской Республики, 2019.

https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/513790_0.pdf. Повышение энергетической безопасности в Центральной Азии, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, 2022.

https://nehk.energo.kg/content/articles_view/773. Национальный энергохолдинг относительно потерь электроэнергии за январь - август 2018 года, Национальный энергохолдинг, 2018.

<https://www.undp.org/ru/kyrgyzstan/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C-%D0%BA%D1%8B%D1%80%D0%B3%D1%8B%D0%B7%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE-%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8E-%D0%BA%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B0>. Профиль Кыргызстана по изменению климата | United Nations Development Programme.

https://24.kg/vlast/245798_sadyir_japarov_nadeetsya_что_oon_prodoljit_pomogat_stranam_vreshenii_probleml/. Садыр Жапаров надеется, что ООН продолжит помогать странам в решении проблем - | 24.KG, 2022.

<https://kyrgyzstan.un.org/ru/download/94172/165258>.

«Определяемый на национальном уровне вклад Кыргызской Республики» в Парижское соглашение | Организация Объединенных Наций в Кыргызстане.

<http://www.stat.kg/ru/publications/celi-v-oblasti-ustojchivogo-razvitiya-i-gender-v-kyrgyzskoj-respublike/>. Цели в области устойчивого развития и гендер в Кыргызской Республике - Архив публикаций - Статистика Кыргызстана.

https://unece.org/fileadmin/DAM/SPECA/documents/ecf/2016/Sessions_II_Background_paper_Russian.pdf. Достижение Целей устойчивого развития в Северной и Центральной Азии.

https://www.giz.de/de/downloads/giz2017-10-13_Factsheet-RUS.pdf. Содействие устойчивому экономическому развитию.